

» panya, on també van fer història, a la seva manera.

Juan Nepomuceno Moncada va seguir els passos del seu pare en les armes i va participar en la independència de Mèxic, encara que va tenir una ambigua i qüestionable posició entre insurgents i reialistes. Va acabar per deixar-li el seu palau al primer emperador, Agustín de Iturbide, esborrant el seu cognom de la història urbana de la ciutat, ja que el palau de Moncada es va convertir en el palau d'Iturbide.

El de María Guadalupe Moncada és un cas molt més afortunat en tots els sentits. Des de petita, se la va instruir en l'art del dibuix i la pintura i va arribar a ser directora honorària d'aquest ram a la Real Academia de San Carlos. És autora de la primera pintura firmada per ella mateixa, amb el seu nom de soltera, reiterant la seva autoria incloent la paraula *fecit*, que només s'havia reservat per al gremi de pintors. Pedro de Moncada va ser el pare de la primera dona pintora que es va assumir com a tal en el virregnat més important, en un món d'autors exclusivament masculins. Encara que la relació pare i filla no era precisament bona, la influència d'en Pedro en l'educació dels seus fills és indubtable.

El 4 de maig del 1773, el mateix dia en què el coronel es va embarcar en la fragata *La Perla* rumb a Europa, la Inquisició havia decidit processar-lo, però novament se'n va escapar, com el dia en què va arribar a les terres que van marcar la seva turbulenta vida. Després d'haver estat exiliat d'Espanya i de Sicília per expressar les seves idees liberals, va elegir com a destí final una vila entre Pàdua i Venècia.

/ Pedro de Moncada apareix esmentat a la correspondència entre Lord Byron i el seu editor, John Murray

/ El poeta anglès va coincidir amb el marquès a Itàlia, on el militar va tornar després de la seva llarga estada a Mèxic

A l'equipatge que li van revisar abans de sortir, portava quatre textos escrits per ell mateix: una traducció de Newton, dos assaigs dedicats al seu fill, Juan Nepomuceno, i un tractat sobre com domar les passions de l'ànima, l'únic que es desconeix on para. A manera de pròleg, els assaigs que va escriure per al seu fill tenen un sentit missatge que diu així: "Jo no escric per agradar al públic, són per ser útil a la teva instrucció (...) els meus desitjos, malgrat la cruel situació en què em trobo, són els més vius, com són els meus esforços per proporcionar-te la millor educació possible".

En un dels assaigs, el seu *Tratado de Philosophia Moral*, fa un repàs per les civilitzacions antigues, traçant una línia entre els seus preceptes morals per demostrar la seva similitud; en el segon assaig, introdueix els filòsofs grecs i romans que han tractat el tema de la moral i fa una reflexió sobre la pertinència dels seus preceptes. En els dos textos, Moncada posa de manifest la seva erudició i un sofisticat ús del pensament crític, molt modern per a l'època, com l'educació que va pretendre per als seus fills.

María Guadalupe va continuar la seva carrera artística i va realitzar un viatge per Europa durant diversos mesos, en el qual, gairebé amb seguretat, va visitar el seu pare i va passar una llarga temporada al Museu del Prado, possiblement com a copista, una activitat comuna entre els artistes durant tot el segle XIX. Existien almenys tres pintures de la seva autoria de les quals es té notícia; una d'elles figura a la col·lecció de l'Accademia di Belle Arti di Venezia; una *Virgen de Guadalupe* –l'obra

que va firmar amb el seu nom–; i un autorretrat, anteriorment atribuït a Francisco de Goya per la similitud de la seva pinzellada i recentment adquirit en una subhasta pel Banc Nacional de Mèxic, aquests dos últims de la seva col·lecció. Aquell autorretrat és el motiu de l'exposició *Yo, María Guadalupe, pintora. Vuelvo a casa*, que es mostra, inèditament, al palau que va ser la casa familiar dels comtes, avui Foro Valparaíso.

El registre inquisitorial del contingut de l'equipatge de Pedro de Moncada va ser l'última notícia que es té d'ell per molts anys, fins que, fortuïtament, va aparèixer esmentat en la correspondència entre Lord Byron i el seu editor, John Murray. En una carta datada el 15 de novembre del 1817, Byron escriu:

"¿Recordas la meua menció, fa alguns mesos, del marquès de Moncada –un distingit espanyol octogenari–, el meu veí a La Mira? Bé, fa unes sis setmanes, es va enamorar d'una noia veneciana de família, i sense fortuna ni caràcter; la va portar a la seva mansió, es va barallar amb els que van ser els seus amics per donar-li consell (excepte amb mi, perquè jo no n'hi vaig donar cap) i hi va instal·lar la seva actual concubina i futura esposa i amant, d'ell i del seu mobiliari. Al cap d'un mes, durant el qual va degradar la seva salut tot el que va poder, ell va descobrir, a través d'unes cartes, que ella mantenia una relació amb un antic guàrdia i, després d'estar a punt d'escanyar-la, la va fer fora de la casa, davant el gran escàndol de la ciutat i amb tal prodigiós estil, que ha ocupat tots els canals i els cafès a Venècia. Ell va dir que ella volia enverinar-lo; i ella diu només Déu sap el què; però entre tots dos han fet un gran escàndol".

Als seus 78 anys, amb centenars d'anècdotes per explicar, però una intolerància que li va valer l'animadversió de les seves amistats, en Pedro s'havia establert en aquell paratge venecià per la seva proximitat amb la finca familiar que encara tenien a Livorno. El curiós és que va acabar sent veí de l'escriptor anglès; sembla que el marquès no li va passar desapercebut, ja que Byron el va immortalitzar, dos anys després de la carta que li escriu a Murray, al cant XXIV del seu *Don Joan*.

Emociona imaginar les vetllades que van passar conversant els dos personatges en una escena que bé podria ser part d'una novel·la o una pel·lícula, en la qual les vides de tots dos es troben per casualitat, malgrat que els seus camins van ser tan diferents. Moncada va cridar l'atenció de Lord Byron perquè era un home que fascinava per la seva complexitat. No hi ha dubte que va ser un tipus atribolat per les seves pròpies passions, tan sofisticades com terrenals: la cultura, el coneixement, el pensament crític, les armes, el Carib i les dones. Sedueix també el misteri darrere de la seva personalitat i els rastres que va deixar en tantes ciutats, als dos costats de l'Atlàntic, com si es tractés de peces d'un trencaclosques que cal armar per comprendre la importància del seu llegat, que, encara que no ho va saber mai, ha transcendit segles i continents.

A Ciutat de Mèxic, el palau de Moncada, actualment Palau de Cultura Citibanamex, no només porta el seu nom sinó la seva firma, ja que va ser construït totalment al seu gust. I, recentment, l'adquisició de l'autoretrat de la seva filla, María Guadalupe Moncada y Berrio, també reafirma la seva presència en aquestes terres. A Barcelona, dues edificacions vives recorden el llegat d'aquesta família: el monestir de Pedralbes, amb els seus escuts de la casa de Montcada, i l'antiga casa Gralla, al carrer Portaferrissa –avui, una botiga de roba *vintage*–, la qual va ser seu de l'arxiu de les famílies Moncada Aytona.

No vaig pensar mai tornar a trobar-me, cara a cara, amb un membre de la família que va donar nom al carrer que recorria cada dia fa tants anys, però la història ens recorda que vivim en un vòrtex d'esdeveniments que tornen una vegada i una altra. És qüestió de fer atenció als detalls. /

A la dreta, el poeta, crític i traductor Gabriel Ferrater

Gabriel Ferrater
Papers sobre literatura
Edicions 62
616 pàgines
20,80 euros
Edició de Jordi Cornudella

ASSAIG

Poesia i literatura tallades primes

Jordi Cornudella ha recollit en un volum els textos de Gabriel Ferrater sobre literatura, amb peces fonamentals que rellegeixen la tradició catalana

JULIÀ GUILLAMON

Permetin-me que comenci amb una frase brillantíssima del pròleg que Gabriel Ferrater (1922-1972) va escriure per a *Els llocs transparents* (1969) de J.V. Foix. Pren la idea de Carles Riba segons la qual, a Catalunya, "les generacions literàries se succeeixen i es gasten molt de pressa" i explica que, d'una manera absurda, Maragall, Ors, Carner i Riba han estat llegits com a representants de diferents generacions: "Ni les millors màquines de tallar pernil cronològic no sabrien com subdividir unes llesques de temps tan primes". Darrere la ironia hi ha tota una visió de la literatura: la història cultural del país s'ha construït amb el pilot automàtic de la mandra. I d'aquí la persistència d'idees –com la de les generacions literàries– que no fan cap servei. D'imatges d'aquestes n'hi ha forces: quan en una enquesta del 1968 li demanen si creu en la poesia compromesa, Ferrater respon que "els poetes tendeixen molt a allistar-se"; quan escriu al pròleg d'*El procés* (1966) que Kafka és un escriptor que toca de peus a terra i que "és potser una llàstima de destruir els contes amb què s'adormen els petits infants de Saint-Germain-des-Prés" (els existencialistes). Aquesta imaginació i ironia concretes són un dels al·licients de *Papers sobre literatura*, que amplia, triplicant-lo, el volum que Joan Ferrater va editar el 1979 amb el títol de *Sobre literatura*. Jordi Cornudella n'ha preparat una edició impecable que és una obra d'alta cultura.

En la nota inicial, Cornudella explica que l'obra de Gabriel Ferrater és una construcció pòstuma –ja saben que es va suïcidar quan va fer cinquanta anys–, que ell no es veia com un crític ni com un estudiós de la literatura. En aquest sentit és significatiu que el llibre s'obri amb *Madame se meurt*, un text que va publicar el 1953 en un número especial sobre literatura catalana de la revista *Ínsula*. La tesi de Ferrater és que la literatura catalana moderna ha estat vinculada, des dels seus orígens, amb la poesia –en un altre text,

arran de la mort de Carles Riba, ho diu amb una d'aquelles imatges que m'agraden: "Una de las decencias que constituyen el exoesqueleto de la sociedad urbana catalana es el respeto y la estima por la poesía". Segons Ferrater hi ha dues Renaixences: la del 1830 i la del 1890, que representa un canvi d'orientació cap al realisme o –dit d'una altra manera– cap a la sinceritat estilística. El problema, que no és exclusiu de la literatura catalana, és que aquest projecte ha fracassat. Sense lectors, no hi ha literatura.

Cornudella apunta també que cal diferenciar l'ocurrència circumstancial de l'apoteigma ("sentència breu, instructiva, especialment l'atribuïda a una persona il·lustre", segons el Diccionari de l'Institut). *Papers sobre literatura* pateix d'una gran irregularitat. Les pàgines que dedica a Carner, sobretot, són insuperables. Amb lectures finíssimes, sorprenents, quan, per exemple, compara *Nabí* amb *El Quixot*, a la llum d'una lectura freudiana del superego –Jahvé és el superego de Jonàs i el Quixot el superego de Sanxo–. Les pàgines que dedica a J.V. Foix són memorables, per la novetat i la profunditat, que transcendeix la literatura. Ferrater considera que l'obra de Foix parla de la crisi de la personalitat. Enfront de la dèria contemporània de construir cada autor el seu

Les pàgines sobre J.V. Foix són memorables, per la novetat i la profunditat, que transcendeix la literatura

estil, Carner s'objectiva i Foix els té tots. Un cop llegit Ferrater no pots acostar-te a cap dels dos poetes sense fer-ne cabal. M'ha entusiasmat –també en connexió amb molta literatura d'ara– la lectura de Maragall que "avorreix la llengua que sap i enyora una llengua que ignora", amb la sopa estilística corresponent. *L'esquema de la literatura catalana contemporània* que va escriure el 1958 per a José María Valverde mostra de quina manera els lectors han superat els prejudicis de Ferrater (que tira per terra Casellas, Víctor Català i Vinyoli). En canvi, va tenir la perspicàcia de veure la grandesa de Ramon Raventós i de compararlo amb Kafka, obrint el camí a les relectures de la tradició dels darrers anys. /

Berenice Pardo Hernández és historiadora de l'art, escriptora i editora